

א. אמירת 'כל נדרי' ומנהגיה

סעיף א', שו"ע: ליל יוה"כ נוהגים שאומר ש"ץ בישיבה¹ של מעלה וכו' על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים להתפלל עם העבריינים, ונוהגים שאומר כל נדרי וכו'. ומקורו בזוה"ק (פרשת משפטים דף קט"ו, ובפ' פנחס רעיא מהימנא דף רנ"ה), ובשיטה מקובצת (נדריים כ"ג: ד"ה רבא) שאנשי כנסת הגדולה הם אשר תיקנו לומר כל נדרי בכניסת יוה"כ, ואומרים אותה בלשון ארמי לפי² שנתקנה בבבל שהיה עיקר לשונם לשון ארמי.

וטעם הדבר³ שתיקנוהו לאומרו בליל יוה"כ, כי על כל עוונות שבתורה אם עשה תשובה יוה"כ מכפר, אך עוון נדריים שאם נדר ליתן צדקה אין יוה"כ מכפר עד שישלם נדרו, בעבור זה תיקנו שאם עשינו נדר ושכחנוהו אנו מתחרטים ומתירים הנדריים זה לזה, ועוד הרבה⁴ טעמים נשגבים וסודות טמירים נאמרו על אמירת כל נדרי.

ונוהגים⁵ להוציא הספרי תורה מארון הקודש, ומסבבים הבימה באמירת הרבה⁶ פעמים הפסוק 'אור זרוע לצדיק' וכו' ומנשקים הס"ת, ומבקשים מחילה וסליחה על⁷ מה שפגמו בכבוד התורה, ויש⁸ שנהגו לומר המשנה (סוף מס' יומא) אמר רבי עקיבא "אשריכם ישראל וכו' מטהר את ישראל", ונוהגים⁹ ששני האנשים העומדים משני צידי הש"ץ בעת אמירת כל נדרי מחזיקים ס"ת בידם, ומחזירים הס"ת לארון קודש לאחר¹⁰ ברכת שהחיינו, ויש¹¹ נוהגים להחזירם לאחר אמירת 'ברכו'. ובענין אמירת תפילה זכה - עיין לעיל סימן תר"ז אות ב'.

ב. זמן אמירת 'כל נדרי'

שם, רמ"א: ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום. שאין מפירים בשבת ויו"ט והוא הדין ליום הכיפורים (מ"ב סק"ה). ואין שום חשש לומר כל נדרי לאחר¹² ההוספה מחול על הקודש וקבלת קדושת יום הכיפורים, כי לדין דנוסח כל נדרי הוא כפי נוסחת רבינו תם (כדלהלן אות ג') אין¹³ זה התרת נדריים ממש, אלא תנאי על להבא, ואינו אלא כעין התרת נדריים.

¹ . ועיין ט"ז סק"ב שכן הוא הנוסח הנכון וכ"ה בטור ומהרי"ל ותשב"ץ ועוד, ודלא כמ"ש במחזורים קודם על דעת המקום ואח"כ בישיבה של מעלה ועיי"ש נימוקיו לזה, אמנם מנהג כל העולם כפי הנוסח שבמחזורים לומר קודם על דעת המקום וכו', וכ"ה בב"י, ועיי"ש ב"ח ופמ"ג מ"ז סק"ב ודרכי חיים ושולם (אות תשמ"ט בהגה"ה סק"ד) שמישבים היטב נוסח המחזורים.

² . לבוש. אכן יש להבין לכל הפחות את תוכן הדברים כי התרת נדריים בלא להבין מה אומרים אין מועיל, ועיין לעיל סי' תקפ"א (אות ט"ז) שמשום כך נוהגים להתיר נדריים גם בערב ר"ה ולא סומכים על אמירת כל נדרי, משום אלו החושבים שכל נדרי הוא תחינה בעלמא.

³ . שבלי הלקט, ועיי"ש שיטמ"ק שם.

⁴ . עיין בזוה"ק פ' פינחס שם, ומאמר התיקוני זוהר הנדפס במחזורים, וביאור הדברים בסה"ק תפארת שלמה על יוה"כ.

⁵ . טור ועוד ראשונים, וכ"ה בשער הכוונות, ובאלף למטה סקט"ו יש נוהגים להוציא ג' ס"ת ויש מוציאים ז' ויש מוציאים כל הס"ת, אך לא יוציאו ס"ת פסולים והעדרו טוב ממצאיותו - כה"ח סקט"ז בשם מועד לכל חי.

⁶ . בסידורי הארז"ל משמע פעם אחת, ובקיצור של"ה ג"פ, ובקצה המטה ש"א ז' פעמים (וכן נהג מהר"א מבעלזא זצ"ל), ובקיצושו"ע סי' קל"ב סעי' א' כמה פעמים, ויש ספרים שכתבו לאומרו הרבה פעמים ולא נקבו במספר, וכן המנהג.

⁷ . ובס' ליקוטי מאיר (סי' ז' אות ל') מנהג הישמח משה וצאצאיו אחריו לומר ג"כ פסוק פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך, ועכ"פ ראוי שכאז"א יאמר זאת לעצמו כשמנשק הס"ת, ובכתבי הארז"ל ז"ל (הובא בהרבה ספה"ק) שאז הוא זמן לתיקון גדול לפגם הזו"ל ר"ל ויכוונו להעלות כל ניצוצות הקדושה הנפזרים ולהעלותם לשורשם, ועיין כה"ח סקט"ו בשם כתבי הארז"ל ז"ל שמצוה גדולה לקנות פתיחה והוצאת ס"ת הראשון עיין שם.

⁸ . כך היה מנהגו של החת"ס (וכמ"ש בס' שערי חיים (משלי ט - ב) לתלמידו הגאון המחנה חיים זצ"ל) וכן נהג אא"ז זצ"ל, ועיין בס' שערי חיים הנ"ל שנותן טעם הגון למנהג רבו שהיה אומר ודורש מאמר חז"ל זה כי חז"ל סיימו מס' יומא במאמר זה משום שיוה"כ הוא יומא דהילולא של רבי עקיבא, ועל כן בחר בזה שיהיו שפתותיו דובבות שיבקש עלינו רחמים, ולכן המנהג לומר אור זרוע לצדיק וכו' שהוא ס"ת עקיבא.

⁹ . קיצור שו"ע סי' קל"ב סעי' א'.

¹⁰ . אבודרהם, אורחות חיים ספינקא סק"ג, כה"ח סק"ג, דרכי חיים ושולם אות תשמ"ט ועוד.

¹¹ . קיצור שו"ע שם (ועי' במגיד משנה פכ"ט מהל' שבת הכ"ג שכתב טעם לדבר), ובסידור נהורא שלם ובמט"א סעי' י' כתוב שמחזירים הס"ת עוד לפני כל נדרי.

¹² . וכנהוג כולי עלמא שהנשים מדליקות נרות בבית עם ברכת שהחיינו, שהוא קבלת עיצומו של יום, ואח"כ עולין לבית הכנסת לאמירת כל נדרי, שלנשים הוא יותר נחוץ מאנשים אשר אומרים נוסח התרת נדריים בערב ר"ה.

¹³ . כמבואר במטה אפרים סעי' י"א ובאלף למטה שם סק"יט.

ולכן כמו כן אם¹⁴ התחילו באמירת כל נדרי מבעו"י אף אם לפעמים נמשך אל תוך הלילה אין להקפיד כל כך, ויש¹⁵ המלמדים זכות על הנוהגים לא להקפיד להתחיל כל נדרי מבעוד יום, אך אין¹⁶ נכון לאחר אמירתו כי עלולים ע"י כך להכשיל בני אדם שלא ימהרו ללכת לבית הכנסת, ויתעכבו בבתייהם, ויהיו נכשלים באי זהירות באיזה עניינים ובתוספת מחול על הקודש שהיא מן התורה.

ג. נוסח 'כל נדרי' ואמירתה קצת בקול

מ"ב סק"ב: הנה מנהג הקדמונים היה לומר מיום כיפורים שעבר עד יוה"כ זה וכו', ורבינו תם (נדריים כ"ג: ד"ה ואת) הקשה על זה, ולכן הגיה שיש לומר מיוה"כ זה עד יוה"כ הבא עלינו וכו'. וכן הסכימו האור זרוע ומהר"ם מרוטנבורג ורוב הפוסקים, וכן¹⁷ מנהג רוב קהלות האשכנזים.

והרדב"ז בתשובותיו (ח"ד סימן ל"ג) כתב שהוא נוהג לאומרו גם בלשון עבר וגם בלשון עתיד "מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה ומיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה", וכן נהג¹⁸ הגאון רבי יעקב עמדין ועוד¹⁹ רבים, וכן מנהג²⁰ רוב קהילות הספרדים.

ומכל מקום אין²¹ לש"ץ לשנות ממנהג המקום המורגל בפי כל אלא היחידים יכולים לומר בלחש כפי רצונם.

ומש"כ במ"ב: ומהני תנאי זה אם אינו זוכר התנאי. - עיין מש"כ בזה לעיל סימן תקפ"א אות י"ז.

ומש"כ עוד במ"ב: והקהל יאמרו (כל נדרי) עם הש"ץ בלחש - בשו"ע הרב (סעיף ג' בסוגריים) שאין הכוונה בלחש ממש, אלא²² בקול מעט, בענין שיהא נשמע להעומדים אצלו, והוא עפ"י המבואר בשו"ע יו"ד (סימן רי"א סעיף א') שהמבטל נדריו בלחש אינו מועיל.

וגם²³ הנשים צריכות לומר 'כל נדרי', וגם יחיד המתפלל²⁴ יאמר 'כל נדרי', כיון שעיקרו הוא מסירת מודעה על ביטול הנדרים מכאן ולהבא.

ובענין עד כמה אפשר לסמוך על 'התרת נדרים' זו ד'כל נדרי' - עיין לעיל סימן תקפ"א (אות י"ח) לענין התרת נדרים דערב ראש השנה, והוא הדין לענין 'כל נדרי'.

¹⁴ . מטי"א שם.

¹⁵ . כה"ח סק"ה בשם שו"ת ריב"ש (סי' שצ"ד) דהרי הוא כהתרת נדרים שהוא לצורך היום דמתירים אף בשבת ויו"ט, ובס' זה השלחן (הכא) מביא עוד כמה טעמים ליישב את אלו שאין מקפידין להתחיל קודם השקיעה, וע"ע שו"ת יחו"ד ח"א סי' נ"ט.

¹⁶ . שדי חמד מע' יוה"כ סי' ב' אות א'.

¹⁷ . המחזור המפורש במבוא סופ"ג.

¹⁸ . כמ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ סי' קמ"ה "נראים דברי הקדמונים שנתקן על העבר ואין לי בכך ספק בעולם, מ"מ לחוש לדברי ר"ת הואיל ויצא מפי אותו צדיק אני נוהג לומר בשתי הלשונות ולכפול הנוסח".

¹⁹ . חיד"א בעבודת הקודש כף אחת סי' ט"ז, כה"ח סק"ז שכן מנהג חסידי בית א - ל אשר בירושתי"ו, ס' ארץ ישראל להגרמ"ט שכן מנהג הפרושים אשר בירושתי"ו ועוד, וכ"ה בס' הליכות אבן ישראל יוה"כ פ"ח אות ד'.

²⁰ . ילקוט יוסף מועדים עמ' ק"א.

²¹ . שו"ת סק"ב.

²² . ועיין לעיל סי' תקפ"א הערה 122 בשם שו"ת מנח"י שמשום כן נוהגים גם להתיר נדרים בער"ה משום אלו שאומרים כל נדרי בלחש ממש שאף לאזניו אינו שומע, שלכו"ע אינו מועיל.

²³ . ובס' הליכות אבן ישראל (פ"ח אות ג') דנשים צריכות יותר להקפיד על אמירת כל נדרי, כיון שאינם עושים התרת נדרים בערב ר"ה, ועי"ם גם בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' קמ"ח, ומש"כ שם שגם קטנים היינו מגיל י"ב לקטן וי"א לקטנה כי למטה מגיל זה אין נדריהם נדר, ע"ע לעיל סי' תקפ"א אות י"ט.

²⁴ . שו"ת אור לציון ח"ד פט"ז אות ה', וביחיד לא יאמר הנוסח 'מיוה"כ שעבר על יום כיפורים זה'.